

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/100/190-197>

Kamran Sadiqlı
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
kamransadigli3@gmail.com

BORCLANMANIN STRATEJİK İDARƏ EDİLMƏSİ: QLOBALLAŞAN DÜNYADA İQTİSADI ARTIMIN VƏ MALİYYƏ SABİTLİYİNİN TARAZLAŞDIRILMASI

Xülasə

Stratejik borc idarəetməsi bütün dövlətlər üçün əsasən son illərdə əsas mövzulardan birinə çevrilmişdir. Kritik sektorlara investisiyalar və borclanmadan istifadə etməklə iqtisadi artımı təmin etmək mümkündür. Lakin bunun üçün borcun strateji idarə edilməsi vacibdir. İnflyasiya və beynəlxalq maliyyə sistemindən asılılıq kimi riskləri azaltmaqda bu məqsədə aid olan vacib məsələlərdən sadəcə ikisidir. Bu balans iqtisadi prinsipləri və beynəlxalq tendensiyaları dərindən dərk etməyi tələb edir. Faiz dərəcələri, valyuta məzənnələri və geosiyasi amillərdən təsirlənən global maliyyə mənzərəsi davamlılığı qorumaq və investorların inamını cəlb etmək üçün mürəkkəb borc idarəetmə strategiyalarını tələb edir. Bundan əlavə, yaşıl istiqrazlar kimi innovativ maliyyələşdirmə variantları ekoloji və sosial problemlərin həlli zamanı iqtisadi inkişaf üçün imkanlar təklif edir. Borcun ikili xarakteri onun həm inkişafın katalizatoru, həm də potensial risk rolunu vurğulayır. Borclanma zamanı ölkə uzunmüddətli sabitliyi və inkişafı təmin etmək üçün ehtiyatlı idarəetmə mexanizmlərindən istifadə etməlidir. Bu məqalə bu məsələləri əhatə edərək düzgün borclanma üsulları və daxili borclanmanın önəmindən danışır.

Açar sözlər: strateji borc idarəetməsi, iqtisadi artım, global maliyyə landşaftı, dayanıqlı inkişaf, yaşıl istiqrazlar, SDG ilə əlaqəli istiqrazlar, maliyyələşdirmədə innovasiya, risklərin idarə edilməsi, borc şəffaflığı

Kamran Sadigli
Azerbaijan State University Economics
kamransadigli3@gmail.com

Strategic debt management: balancing economic growth and financial stability in a globalized world

Abstract

Strategic debt management has become one of the main topics for all states, mostly in recent years. It is possible to ensure economic growth by using investments and borrowing in critical sectors. But strategic debt management is important for this. Reducing risks such as inflation and dependence on the international financial system are just two of the important issues relevant to this goal. This balance requires a deep understanding of economic principles and international trends. A global financial landscape influenced by interest rates, exchange rates and geopolitical factors requires sophisticated debt management strategies to maintain sustainability and attract investor confidence. In addition, innovative financing options such as green bonds offer opportunities for economic development while addressing environmental and social challenges. The dual nature of debt highlights its role as both a catalyst for development and a potential risk. When borrowing, a country must use prudential governance mechanisms to ensure long-term stability and growth. This article covers these issues and talks about proper borrowing techniques and the importance of internal borrowing.

Keywords: strategic debt management, economic growth, global financial landscape, sustainable development, green bonds, SDG-related bonds, innovation in financing, risk management, debt transparency

Giriş

Borcun strateji şəkildə idarə edilməsi infrastruktur, təhsil və səhiyyə kimi sektorlara məqsədyönlü investisiyalar vasitəsilə iqtisadi artımı artırmaq üçün çox vacibdir. Bu balanslaşdırma aktı borc səviyyəsinin artması ilə bağlı potensial risklərin diqqətlə nəzərdən keçirilməsini nəzərdə tutur. Hökumətlər borc götürdükdə, vergilərin dərhal artırılması ehtiyacını təxirə salaraq inkişaf layihələri üçün yerli resurslardan istifadə edirlər. Bu strategiya qısa və ortamüddətli perspektivdə iqtisadi fəallığı stimullaşdırır və ÜDM-ni artırır. Beynəlxalq cəbhədə, qlobal bazarlardan və ya qurumlardan vəsaitlərin təmin edilməsi əhəmiyyətli inkişaf imkanları təklif etsə də, eyni zamanda valyuta dəyişmələrinə həssaslaşmaq və beynəlxalq maliyyə ekosistemindən asılı olmağı özü ilə birgə gətirir.

Bu nüanslar borcun idarə edilməsi planının diqqətlə hazırlanmasının vacibliyini vurğulayır. Belə bir plan təkcə iqtisadi artımı dəstəkləməklə bərabər, infrastruktur da gücləndirir, həm də inflyasiya və maliyyə muxtariyyətinin azalması da daxil olmaqla, potensial tələlərin qarşısını alır. İqtisadi sabitliyin və artımın təşviqində borcun rolunu şüurlandırmaq olmaz, lakin o, iqtisadi nəzəriyyələr və tarixi qanunauyğunluqları rəhbər tutan mürəkkəb əlaqələri əhatə edir. Borc tərəqqi üçün katalizator rolunu oynasa da, onun düzgün idarə edilməməsi böhranlara gətirib çıxara bilər. Bundan əlavə ölkənin maliyyə müstəqilliyini və gələcək inkişaf perspektivlərini təhlükə altına qoya bilər.

Borc idarəçiliyinin incəliklərini başa düşmək iqtisadi prinsiplər haqqında dərin bilik və bazar tendensiya və sosial-iqtisadi təsirləri proqnozlaşdırmaq üçün uzaqgörənliyi tələb edir. Qlobal səhnədə borclanmanın dəyərinə və mövcudluğuna böyük təsir göstərən beynəlxalq iqtisadi siyasətləri və dəyişiklikləri izləmək çox vacibdir.

Qlobal Maliyyə Mühiti.

Qlobal maliyyə mənzərəsi milli borc strategiyalarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır və strateji borcun idarə edilməsinin mürəkkəbliyini nümayiş etdirir. Qlobal maliyyə sisteminin bir-biri ilə əlaqəli təbiəti ölkənin borcunu idarə etmək və ona xidmət göstərmək qabiliyyətinə dərin təsir edir. Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) və Dünya Bankı kimi əsas qlobal qurumlar təkcə maliyyə yardımı göstərməklə kifayətlənmir, həm də dövlətlərin borc götürdüyü şərtlərə və xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsir edən sağlam borc idarəetmə təcrübələri üçün standartlar müəyyən edir (Krogstrup, 2022: 26).

ABŞ Federal Ehtiyat Sistemi, Avropa Mərkəzi Bankı və Yaponiya Bankı kimi əsas mərkəzi bankların müəyyən etdiyi faiz dərəcələri beynəlxalq borclanmanın xərclərində əhəmiyyətli rol oynayır. Aşağı faiz dərəcələri ölkələri daha çox borc almağa sövq edə bilər, lakin bu dərəcələrin artması borcun idarə olunması xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Bu, borcun verilməsinin vacibliyini və borcun davamlılığını qorumaq üçün qlobal faiz dərəcəsi dövrünün başa düşülməsinin vacibliyini vurğulayır (Tully, 2008: 9).

Valyuta məzənnəsinin dəyişməsi əlavə mürəkkəblik yaradır. Xarici valyutada borclanma ölkələri valyuta məzənnəsinin dəyişməsi riskinə məruz qoyur ki, bu da borc öhdəliklərinin real dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər. Məsələn, Azərbaycan manatının dollara nisbətində dəyər itirməsi yerli valyutada xarici borclara xidmət xərclərini artırır ki, bu da potensial olaraq tədiyyə balans böhranlarına və iqtisadi qeyri-sabitliyə gətirib çıxara bilər (Hasanov, 2018). Həddinq kimi mürəkkəb risklərin idarə edilməsi strategiyalarından istifadə etmək və mümkün olduqda yerli və ya regional valyutalarda borc götürmək bu riski azaltmaq üçün mühüm tədbirlərdir.

Geosiyasi gərginliklərdə, qlobal iqtisadi şəraitdə və investor əhval-ruhiyyəsində dəyişikliklər ölkənin beynəlxalq kapital bazarlarına çıxışına təsir edərək kapital axınına kəskin təsir göstərə bilər. Güclü iqtisadi əsasları və etibarlı borc idarəetmə strategiyasını saxlamaq, bu dalğalanmalar arasında investorların inamını cəlb etmək və saxlamaq üçün çox vacibdir.

Xarici amilləri nəzərə alan və qlobal maliyyə sisteminin mürəkkəbliklərini idarə edən borcun idarə olunması üçün hərtərəfli planın hazırlanması qlobal maliyyə mənzərəsini dərinlən başa düşməyi tələb edir. Bu, potensial bazar şəraitinin və sosial-iqtisadi nəticələrin proqnozlaşdırılmasını əhatə edir. Beynəlxalq maliyyə institutlarının, qlobal faiz dərəcələrinin və məzənnə risklərinin təsirini etiraf etməklə, ölkələr inkişaf üçün borcdan istifadə etmək və güclü, dayanıqlı iqtisadi

çərçivəni saxlamaq arasında tarazlıq tapa bilərlər. Qlobal maliyyə iqliminin əhəmiyyətli təsirini nəzərə alaraq, siyasətçilər borcun idarə edilməsi siyasətlərində ayıq, uyğunlaşa bilən və strateji olmalıdırlar.

İnnovativ və qabaqcıl maliyyələşdirmə variantları.

İnkişaf etməkdə olan borc idarəçiliyi sahəsində, sürətli texnoloji irəliləyişlər innovativ maliyyə həllərinin yaranmasına gətirib çıxarır və bu həllər borc alma və investisiyaya ənənəvi yanaşmaları yenidən formalaşdırır. Texnologiyanın və davamlı inkişaf üçün qlobal təkanların tətbiqi yaşıl istiqrazların və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDG) ilə əlaqəli istiqrazların, ekoloji və sosial cəhətdən faydalı layihələri maliyyələşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş maliyyə alətlərinin yaradılmasına gətirib çıxarır (KnowESG, 2023).

Hökumətlər və korporasiyalar bərpa olunan enerji, təmiz nəqliyyat və su idarəçiliyi təşəbbüsləri kimi maddi ekoloji faydaları olan layihələrin maliyyələşdirilməsini təmin etmək üçün getdikcə daha çox yaşıl istiqrazlara müraciət edirlər. Bu istiqrazlar təkcə investorlara ekoloji məqsədləri dəstəkləmək imkanı vermir, həm də davamlılığa yönəlmiş artan kapital hovuzundan istifadə etməyə imkan verir. Eynilə, SDG ilə əlaqəli istiqrazlar yoxsulluğun aradan qaldırılması və təmiz enerjinin təşviqindən tutmuş gender bərabərliyinin gücləndirilməsinə qədər bir çox məqsədləri əhatə edən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmağa töhfə verən layihələri maliyyələşdirmək məqsədi daşıyır. Bu istiqrazlar tez-tez maliyyə gəlirlərini konkret SDG hədəflərinə nail olmaq üçün bağlayan, həm borcalanları, həm də investorları mənalı sosial və ekoloji nəticələrə üstünlük verməyə həvəsləndirən innovativ strukturlara malikdir. Bu yaşıl istiqrazlar əsasən 2 əsas məqsədə xidmət edir. İlk olaraq borcların konkret təyinatı üzrə xərclənməsi, və nəzarət və şəffaflığın maksimum təmin olunması.

Bu innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərinin ortaya çıxması maliyyə strategiyalarını qlobal davamlılıq məqsədlərinə daha yaxından uyğunlaşdıraraq borcun idarə edilməsi mənzərəsində dəyişiklik deməkdir. Bu vasitələrdən istifadə etməklə ölkələr ətraf mühitin mühafizəsi və sosial tərəqqini dəstəkləyərkən öz inkişaf və infrastruktur ehtiyaclarını qarşılaya bilərlər. Bundan əlavə, bu yeniliklər daha geniş investor bazasını, xüsusən də etik və təsirli investisiyaya marağı olan investorları cəlb etmək potensialına malikdir. Bu, davamlı layihələrlə bağlı qəbul edilən riskləri azaldaraq borclanma xərclərini potensial olaraq azaldır.

Texnoloji irəliləyişlər maliyyə əməliyyatlarının səmərəliliyini və şəffaflığını artırır. Məsələn, blokçeyn texnologiyası şəffaflığı investorlar üçün təmin edir. Bu artan şəffaflıq və hesabatlılıq investorların inamını artırır, davamlı borc alətləri üçün daha dinamik bazarı inkişaf etdirir və daha effektiv və təsirli borc idarəetmə təcrübələrini təşviq edə bilər (Blog: Blockchain – a Promising Technology for Debt Transparency, n.d.).

Başlanğıcda bu mövzuların təqdim edilməsi qlobal maliyyə təsirlərinin əhatəli konteksti ilə dövlətlərin öz borclarını idarə etmək üçün istifadə etdikləri xüsusi strategiyalar arasında körpü rolunu oynayır. Müzakirə borc idarəçiliyinin davamlılıq və innovasiya ilə uyğunlaşdırılmasının, milli inkişaf və qlobal irəliləyiş üçün borcdan istifadə ilə bağlı mürəkkəbliklərin və məsuliyyətlərin daha da araşdırılmasının vacibliyini vurğulayır. Bu yanaşma maliyyə bazarında mövcud tendensiyaları əks etdirir və davamlı inkişafa daha çox diqqət yetirən iqtisadiyyatda strateji borc idarəçiliyinin gələcək istiqamətlərini proqnozlaşdırır.

Borclanmanın ikili xarakteri.

Qlobal iqtisadiyyatda borcun ikili xarakteri həm tərəqqinin aparıcısı, həm də potensial risk mənbəyi kimi xidmət edən mürəkkəb və əsas hadisədir. Daxili və xarici borclanmanın strateji idarə olunması ikili xarakter daşıdığına görə həlledici əhəmiyyət kəsb edir və ölkənin maliyyə sağlamlığının və suverenliyinin qorunmasında borcun düzgün idarə edilməsinin vacibliyini vurğulayır. Biz borcun ikili təsirlərini araşdıraraq, onun infrastruktur, təhsil və səhiyyə kimi kritik sahələrin maliyyələşdirilməsi, nəticədə iqtisadi tərəqqi və həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi vasitəsilə tərəqqiyə təkan verir. Bununla belə, bir çox ölkələrdə iqtisadi qeyri-sabitliyə, inflyasiyaya və qlobal maliyyə böhranlarına qarşı həssaslığın artmasına səbəb ola biləcək yanlış idarəetmə və ya həddindən artıq borclanma təhlükələri də etiraf etmək çox vacibdir.

Daxili borclanma: daxili borcun strateji istifadəsi dövlətin təşəbbüslərini maliyyələşdirmək üçün vacibdir və ölkənin iqtisadi mənzərəsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Məsələn, öz daxili borcunun əhəmiyyətli hissəsini nəqliyyat infrastrukturunun gücləndirilməsinə ayıran ölkəni nəzərdən keçirək. Magistral yolların, körpülərin və ictimai tranzit sistemlərinin tikintisi nəinki dərhal məşğulluq imkanları yaradır, həm də bazara əlçatanlığı yaxşılaşdırmaq və nəqliyyat xərclərini azaltmaqla uzunmüddətli iqtisadi səmərəliliyi artırır.

Bununla belə, daxili borclanmanın özünəməxsus çətinlikləri var. Belə məsələlərdən biri o zaman yaranır ki, daxili borcdan həddən artıq asılılıq inflyasiya təzyiqlərinə səbəb olur. Hipotetik bir ssenaridə, hökumət iqtisadi artımı stimullaşdırmaq üçün yerli mənbələrdən külli miqdarda borc götürür, ancaq məhsuldarlığın gözlənilmədiyi kimi artmadığını görür. Bu isə pula olan təklifin tələbdən daha çox olduğu bir ssenari yaradır və inflyasiyaya gətirib çıxarır. Daxili borclanma hesabına maliyyələşdirilən geniş fiskal proqramların ardınca inflyasiya səviyyəsinin yüksəlməsi halları bu hadisəyə misaldır.

Bundan əlavə, hökumət daxili resursların əhəmiyyətli bir hissəsini borc aldıqda, özəl investisiyalar üçün mövcud olan kapitalı məhdudlaşdırır. Hökumətin daxili borclanması artdıqca, pula tələbin artması səbəbindən faiz dərəcələrinin yüksəlməsinə səbəb ola bilər. Nəticə etibarilə, özəl qurumlar iqtisadi artım və diversifikasiya üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən daşınmaz əmlak, texnologiya və kiçik biznes kimi mühüm sektorlara investisiyaları potensial olaraq azaldaraq daha yüksək borclanma xərcləri ilə üzləşə bilər.

Xarici borc: İkili çətin vəziyyət.

Xarici borcun əldə edilməsinin incəlikləri ilə məşğul olmaq inkişafı dəstəkləmək və maliyyə boşluqlarını aradan qaldırmaq üçün çox vacibdir, lakin o, həm də valyutanın dəyişməsi və qlobal iqtisadi şəraitdən asılılıq kimi problemlər yaradır. Bu bölmə davamlı borclanma strategiyalarının qəbul edilməsinin vacibliyini vurğulayaraq hökumətlərin xarici borcları necə idarə etdiyini araşdırır. Mətn qlobal maliyyə bazarı tendensiyaalarının borcların idarə edilməsi imkanlarına təsirini işıqlandırır, xarici kreditlərə arxalanmağın nəticələrini vurğulayır. Yunanıstandakı borc böhranı davamlı olmayan xarici borc səviyyələrinin ölkənin iqtisadi muxtariyyətinə və sabitliyinə mənfi təsirlərini göstərən bir nümunə kimi xidmət edir. Bu müşahidələr iqtisadi rifahın və müstəqilliyin təmin edilməsində xarici borcun dəqiq idarə edilməsinin həlledici rolunu vurğulayır.

Xarici borc maliyyələşdirmənin inkişafında əsas rol oynayır, lakin o, həm də valyuta dəyişmələri və qlobal maliyyə tendensiyaalarından asılılıq da daxil olmaqla, çətinliklər yaradır. Argentinanın iqtisadi tarixi xarici mənbələrdən borc alma ilə bağlı dəyişkənliyi hər zaman göstərmişdir. Əhəmiyyətli xarici borclanmanın təkrarlanan dövrləri və ardınca defoltlar artan inflyasiya və durğun ÜDM artımı ilə xarakterizə olunan iqtisadi qeyri-sabitliyə gətirib çıxardı. 2010 və 2012-ci illərin sonlarında Yunanıstanda ÜDM-nin 170%-ni keçən xarici borcla müşahidə olunan maliyyə böhranı, sərt qənaət tədbirləri və əhəmiyyətli iqtisadi tənəzzül də daxil olmaqla, davamlı olmayan borc səviyyələrinin ağır nəticələrini nümayiş etdirdi. Bu nümunələr bizə qlobal maliyyə bazarındakı dalğalanmalar fonunda uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlığı təmin etmək üçün hökumətlərin xarici borcdan istifadəni ehtiyatlı borc alma təcrübələri ilə tarazlaşdırmasının zəruriliyini vurğulayır (Kyriakos, Souliotis, 2019).

Argentinanın xarici borcla bağlı tarixi təcrübəsi bizə xarici kreditlərə həddindən artıq asılı olmağın iqtisadi böhranlara gətirib çıxaracağını göstərdi. 2000-ci illərin əvvəllərində ölkənin demək olar ki, 100 milyard dollar borcunu ödəməməsi, o zamankı ən böyük milli defolt, pesonun sürətlə devalvasiyası, yüksək inflyasiya dərəcələri və geniş ictimai narazılıq da daxil olmaqla, əhəmiyyətli iqtisadi pozulmalarla nəticələndi. Bu defoltlar bizə bir daha borcun ehtiyatlı idarə edilməsinin vacibliyini və xarici borclanmadan həddindən artıq asılılıqla bağlı riskləri vurğuladı.

Yunanıstanda 2008-ci il qlobal maliyyə böhranı nəticəsində yaranan borc böhranı xarici borcun qeyri-davamlı səviyyələrinin təhlükələrini göstərdi. Xarici borcu ÜDM-in 170%-ni keçdiyi üçün Yunanıstan ciddi böhranla üzləşdi və bu, çoxsaylı beynəlxalq yardımları tələb etdi. Bu xilasətmə tədbirləri zamanı tətbiq edilən qənaət tədbirləri nəzərəcarpacaq dərəcədə iqtisadi tənəzzülə, işsizlik

faizlərinin artmasına və geniş sosial iğtişaslara səbəb oldu və bu, xarici borcun bir ölkənin iqtisadi muxtariyyətinə və vətəndaşlarının rifahına əhəmiyyətli təsir göstərə biləcəyini nümayiş etdirdi.

Bu misallar mühüm tarazlığı qorumaq üçün ölkələrin xarici borclarını diqqətlə idarə etmələrinin kritik ehtiyacını vurğulayır. Ölkənin ödəmə qabiliyyətini və iqtisadi şəraitini nəzərə alan davamlı borclanma təcrübələrinin tətbiqi valyutanın dəyişməsi və dəyişkən qlobal maliyyə sistemindən asılılıq ilə bağlı riskləri azaltmaq üçün vacibdir. Argentina və Yunanıstan misalları iqtisadi sabitliyi və rifahı təmin etmək üçün borcun idarə edilməsinə balanslaşdırılmış yanaşmanın vacibliyini bir daha nümayiş etdirmək üçün göstərildi.

Hindistan, Yaponiya və Argentinanın borc idarəçiliyi strategiyalarının tədqiqi Azərbaycandakı iqtisadi çətinlikləri və imkanları başa düşmək və həll etmək üçün dəyərli fikirlər verə bilər. Əsasən neft gəlirlərinin təsiri altında olan Azərbaycanın unikal iqtisadi strukturu davamlı artımı dəstəkləmək üçün daxili və xarici borcların idarə edilməsinə dair dərslər verə bilər. Yaponiyanın yanaşması isə daxili əmanətlərin və innovativ pul siyasətinin vacibliyini vurğulayır. Argentinanın təcrübəsi xarici borcdan həddən artıq asılılıq riskləri barədə xəbərdarlıq xarakteri daşıyır və Azərbaycanın öz iqtisadiyyatını şaxələndirməsinin və xarici maliyyələşdirmə axtarışında ehtiyatlı davranmasının zəruriliyini göstərir. Bu müqayisəli təhlil qlobal borc tendensiyaları haqqında anlayışımızı gücləndirir və Azərbaycan üçün möhkəm iqtisadi strategiyaların hazırlanmasına kömək etmək üçün ətraflı fikirlər təklif edir.

Dövlət borcunun şəffaflığı və idarə olunması.

Dövlət borcunun şəffaflığı və idarə olunması xarici borcun mürəkkəb dinamikasını və onun milli iqtisadiyyatlara təsirini araşdırdıqdan sonra nəzərə alınmalı olan mühüm aspektlərdir. Bu amillər ölkənin borc öhdəliklərinin etik və effektiv idarə olunmasında mühüm rol oynayır. Dövlət borcunun idarə edilməsində şəffaflıq hökumətlərin borcla bağlı fəaliyyətləri, o cümlədən kredit alətləri, borc vəsaitlərinin ayrılması və ümumi borcun idarə edilməsi strategiyası haqqında təfərrüatlar barədə açıq və aydın olmasını nəzərdə tutur. Bu cür şəffaflıq investorlar, reyting agentlikləri və geniş ictimaiyyət arasında etimadın yaradılması, maraqlı tərəflərin hökumətin maliyyə öhdəlikləri və əlaqəli risklər haqqında yaxşı məlumatlandırılması üçün çox vacibdir.

Borcun idarə edilməsi anlayışı dövlət borcunun idarə edilməsinə nəzarət edən və tənzimləyən qaydaları, prosedurları və institutları əhatə edir. Effektiv idarəetmə mexanizmləri iqtisadi sabitlik və davamlı inkişafın əsas məqsədlərini təmin etmək üçün çox vacibdir. Bu, borclanma meyarlarının və təlimatlarının müəyyən edilməsini, hərtərəfli risklərin qiymətləndirilməsi metodlarının tətbiqini və borcun idarə edilməsində beynəlxalq standartlara riayət etməyi nəzərdə tutur.

İctimai nəzarət borclanma ilə bağlı qərarların qısamüddətli siyasi qazanclardan daha çox ölkənin uzunmüddətli iqtisadi maraqlarına üstünlük verilməsində mühüm rol oynayır. İctimai məsləhətləşmələr və parlament baxışları kimi mexanizmlər vasitəsilə ictimaiyyətin cəlb edilməsi borcun idarə edilməsi siyasəti və proseslərini qanuniləşdirmək üçün vacibdir. O, vətəndaş cəmiyyəti və digər maraqlı tərəflər üçün öz narahatlıqlarını ifadə etmək və borcun idarə edilməsi prosesində daha inklüziv və şəffaf iştirak etmək üçün təməl rolunu oynayır.

Güclü idarəetmə strukturları davamlı olmayan borc yığılmasının qarşısını almaq və xarici borclanma ilə bağlı riskləri azaltmaq üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu strukturlar xarici borcun böyümə məqsədləri üçün istifadəsi və həddindən artıq borclanmanın qarşısını almaq üçün fiskal intizamın qorunması rolunu oynayırlar. Yaxşı qurulmuş borc idarəçiliyi praktikaları və borc emissiyası üçün aydın hüquqi bazaları olan ölkələr öz borc portfellerini effektiv şəkildə idarə etmək üçün daha yaxşı mövqe tuturlar və bununla da xərcləri və zəiflikləri azaldırlar.

Xarici borcun ikili xarakterini araşdırdıqdan sonra borcun şəffaf, məsuliyyətli və yaxşı idarəetmə prinsiplərinə uyğun idarə olunması üçün variantları və ən yaxşı təcrübələri araşdırmaq məntiqi irəliləyişdir. Bu müzakirə iqtisadi müstəqilliyin qorunmasında, maliyyə sabitliyinin təmin edilməsində və investorların inamının artırılmasında şəffaflığın və idarəetmənin vacibliyini vurğulayır.

Hindistanın iqtisadi strategiyası inkişaf layihələrini və infrastrukturun təkmilləşdirilməsini maliyyələşdirmək üçün böyük ölçüdə daxili borcdan asılıdır. Daxili borclanmaya diqqət yetirsək

görürük ki, Hindistan xarici valyutadan asılılığı azaltmış və maliyyə siyasətləri üzərində nəzarəti saxlamağa nail olmuşdur. Hökumətin daxili resurslardan istifadəyə önəm verməsi son illərdə ÜDM-in artım templərinin orta hesabla 6-7% olduğu iqtisadiyyata gətirib çıxarmışdır. Bununla belə, yüksək səviyyəli daxili borcdan qaynaqlanan inflyasiya təzyiqlərini idarə etmək, bu borcun yaratdığı iqtisadi artımın geniş iqtisadi inkişafa çevrilməsini təmin etmək hələ də problem olaraq qalır (Domestic Debt and Economic Growth in India on JSTOR, n.d.).

Digər tərəfdən, inkişaf etmiş ölkə olan Yaponiyanın borcunun ÜDM-ə nisbəti çox vaxt 200%-i keçir və bu, ənənəvi iqtisadi müdrikliyə ziddir. Yaponiya iqtisadiyyatının sabitliyi, borcunun əhəmiyyətli bir hissəsinin yerli investorlar və Yaponiya Bankına məxsus olduğu unikal maliyyə strukturu ilə dəstəklənir. Bu tənzimləmə iqtisadiyyatı xarici investor əhval-ruhiyyəsidəki dəyişikliklərin səbəb olduğu qəfil kapital çıxarılmasının potensial təsirindən qoruyur. Buna baxmayaraq, Yaponiya qocalmış əhali və durğun əmək haqqı artımı səbəbindən davamlı problemlərlə üzləşir və bu, borc əsaslı iqtisadi modelinin uzunmüddətli davamlılığı ilə bağlı narahatlıqları artırır (Nilsson, Harald, 2021).

Hindistan, Yaponiya və Argentinanın təcrübələri borcun idarə edilməsinin mürəkkəbliyi və onun iqtisadi siyasətə və artıma təsiri haqqında dəyərli fikirlər təklif edir. Hindistan və Yaponiyanın daxili borclanmaya etibar etməsi fərqli nəticələrə gətirib çıxardı ki, bu da daxili borclanmanın iqtisadi artımı necə dəstəklədiyini və eyni zamanda hansı unikal problemlər təqdim etdiyini göstərdi. Digər tərəfdən isə Argentinanın xarici borcla bağlı çətinlikləri, ölkəni xarici iqtisadi tənəzzüllərə daha həssas edən xarici maliyyədən ağır asılılığın təhlükələrini vurğuladı.

Bu araşdırmalar ayrı-ayrı ölkələrin üzləşdiyi spesifik iqtisadi şərtləri və problemləri həll etmək üçün fərdiləşdirilmiş strateji borc idarəetmə strategiyalarının zəruriliyini vurğulayır. Onlar uzunmüddətli inkişafı və maliyyə sabitliyini dəstəkləmək üçün borc əsaslı artımın tarazlaşdırılmalı olduğunun önəmini göstərir.

Çili, Cənubi Koreya və Avropa İttifaqının nümunələri maliyyə intizamına və davamlı artıma nail olmaq üçün ölkələrin və regionların müxtəlif yanaşmalarını nümayiş etdirir. Çilinin əlavə gəlirə qənaət etməyi tələb edən struktur artıqlığı qaydası əmtəə qiymətlərindəki dalğalanmaların təsirini yumşaltmaq üçün fəal tədbirdir. Cənubi Koreyanın böyümə mərhələsində əsas sektorlara yönəldilmiş sərmayələri iqtisadi transformasiyanı sürətləndirmək üçün borcun strateji istifadəsinə nümunədir. Avropa İttifaqının Sabitlik və İnkişaf Paktı Avrozona böhranı zamanı çətinliklərlə üzləşməsinə baxmayaraq, üzv ölkələr arasında maliyyə intizamını qoruyub saxlamağı hədəfləyir. Bu misallar davamlı inkişaf üçün uğurlu borc idarəçiliyinin əsas komponentləri kimi dəyişən iqtisadi şəraitə siyasət reaksiyalarında strateji planlaşdırmanın, maliyyə intizamının və uyğunlaşma qabiliyyətinin vacibliyini vurğulayır.

Siyasət Təvsiyələri, Gələcək Çağırışlar və İmkanlar.

Siyasət təvsiyələri, gələcək çağırışlar və imkanlar ölkələri davamlı iqtisadi artıma doğru istiqamətləndirmək və effektiv borc idarəçiliyi vasitəsilə borclanma ilə bağlı riskləri azaltmaq üçün çox vacibdir. Təvsiyələr ölkənin iqtisadi imkanları və inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşdırılmış davamlı borclanma təcrübələrinin zəruriliyini vurğulayır. Əlavə borclanmadan əvvəl hərtərəfli risk qiymətləndirməsinin aparılması vacibdir. Borc vəsaitlərinin gündəlik xərclər üçün istifadə etməkdənsə, uzunmüddətli iqtisadi inkişafı dəstəkləmək üçün infrastruktur, təhsil və səhiyyə kimi yüksək təsirli layihələrə ayrılması da vacibdir.

Böhranların idarə edilməsi üçün çərçivələrin yaradılması tənəzzül zamanı təhlükəsizlik şəbəkəsini təmin etmək üçün iqtisadi artımlar zamanı maliyyə ehtiyatlarının yaradılmasını, iqtisadi dəyişikliklərə cavab verən çevik fiskal siyasətlərin qəbul edilməsini və borcun davamlılığını təmin etmək üçün kreditörlerle açıq əlaqə xətlərinin saxlanmasını nəzərdə tutur. Tənəzzüllər zamanı xərcləri artırmaq və artım dövrlərində qənaət etməklə iqtisadi tərəddüdləri yumşaltmaq üçün əks-təsirlik fiskal siyasətlər təvsiyə olunur.

Gələcək çağırışlara iqlim dəyişikliyinə milli iqtisadiyyatlara təsiri və həm risklər, həm də imkanlar təqdim edən rəqəmsal valyutaların global maliyyədə artan əhəmiyyəti daxildir. İqlim dəyişikliyinə aradan qaldırılması yaşıl maliyyələşdirməyə doğru keçidi və onun təsirlərini azaltmaq

və aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçid üçün dayanıqlı infraqstruktura investisiya tələb edir. Hökumətlər ekoloji layihələri dəstəkləmək üçün iqlim riski qiymətləndirmələrini borcların idarə edilməsi strategiyalarına daxil etməli və yaşıl istiqrazlar kimi innovativ maliyyə alətlərini araşdırmalıdır.

Rəqəmsal valyutalar və blokçeyn texnologiyası borc idarəçiliyinin səmərəliliyini və şəffaflığını artırmağı vəd edir. Rəqəmsal valyutaların qəbulu əməliyyatları sadələşdirir, xərcləri azaldır və beynəlxalq maliyyə bazarlarına çıxışı genişləndirir. Bununla belə, bu, həm də maliyyə sabitliyi, pul siyasətinin muxtariyyəti və təhlükəsizlik riskləri ilə bağlı yeni problemlər yaradır. Millətlər rəqəmsal maliyyənin üstünlüklərindən istifadə etməklə bu amilləri diqqətlə ölçməli, eyni zamanda onun çətinliklərini həll etmək üçün möhkəm tənzimləyici çərçivələr yaratmalıdırlar.

Bunlardan əlavə, hal hazırda 4-cü sənaye inqilabına keçid, yeni texnologiyalar və süni intellektin inkişafı həm də əmək bazarında yeni tendensiya və transformasiyaların baş verməsini labüd edir. Əlavə olaraq, enerji bazarında da ənənəvi enerjiden alternativ enerjiyə transformasiya dövrü yaşayırıq. Nəticə etibarilə, eyni dövrdə (son 10 ildə) biz bir neçə əsas istiqamət üzrə transformasiyaların şahidiyik. Bu transformasiyalar həm ayrı ayrılıqda həm də birlikdə baş verdikcə, hökumətlərdən ciddi investisiya qoyuluşu tələb edir. Bütün dövlətlərin həmin investisiya qoyuluşunun daxil resurslar hesabına həyata keçirməsi mümkün deyil, və bu amil yeni bir borclanma dalğasını zəruri edir. Hansı ölkələrin daxili resursları mövcuddur və ya aşağı borclanma səbəbindən borc alma imkanları yüksəkdir, həmin ölkələr üçün bu keçid prosesləri daha rahat olacaq. Bu səbəbdən ölkəmizin borc alma imkanlarını yüksək olması ölkəmizə bu sahələrdə daha səmərəli fəaliyyət göstərmək və yüksək maneə imkanları verir.

Hindistan nümunəsi iqtisadi keçidlər zamanı proaktiv borc idarəetmə strategiyalarının faydalarını vurğulayır. Sağlam fiskal siyasətlər vasitəsilə inkişaf üçün borcunu ağıllı şəkildə istifadə edərək və iqtisadi imkanları fəal şəkildə həyata keçirərək, Hindistan əhəmiyyətli çətinliklərlə üzləşməsinə baxmayaraq, nəinki güclü iqtisadi artımı davam etdirir, həm də beynəlxalq investisiyaları cəlb edir.

Yaponiya təcrübəsi demoqrafik dəyişikliklər və uzun sürən iqtisadi durğunluq şəraitində borcun idarə edilməsinə dair fikirlər təklif edir. Kəmiyyət yumşalması və infraqstruktur sərmayələri kimi innovativ fiskal tədbirlər vasitəsilə Yaponiya sosial sabitliyi və iqtisadi rəqabət qabiliyyətini qoruyub saxlamaqla borcun ÜDM-ə nisbəti üzrə dünyanın ən yüksək göstəricilərindən birinə nail olmuşdur. Güclü sosial təhlükəsizlik şəbəkəsi və qənaət mədəniyyəti ilə birləşən bu siyasətlər Yaponiyaya borclarını effektiv şəkildə idarə etməyə imkan verir.

Ölkələr borcun idarə edilməsinin mürəkkəbliyi ilə üz-üzə gəldikdə, bu müxtəlif təcrübələrdən əldə edilən fikirlər möhkəm iqtisadi strategiyaların formalaşdırılması üçün əvəzsizdir. Onlar ani ehtiyacların uzunmüddətli davamlılıq ilə balanslaşdırılmasının, innovasiya və məhsuldarlığın təşviq edilməsinin, insan kapitalına və sosial infraqstruktur sərmayə qoyulmasının vacibliyini vurğulayırlar. Bundan əlavə, onlar qlobal borc fərqlərinin aradan qaldırılmasında və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsində qlobal əməkdaşlıq və koordinasiyanın mühüm rolunu vurğulayırlar (Krogstrup, 2022).

Nəticə

Siyasətçilər yaxşı olardı ki, bu çağırışlara diqqət yetirsinlər və borcun idarə edilməsinə hərtərəfli böyüməyə şərait yaradan, institutları və idarəetmə çərçivələrini təkmilləşdirən, maliyyə intizamı və şəffaflığı müdafiə edən vahid yanaşma qəbul etsinlər. İqtisadi tərəddüdlərə uyğunlaşaraq və strateji uzaqgörənliyə üstünlük verərək, ölkələr davamlı inkişafı və iqtisadi dayanıqlığı təmin edərək qlobal miqyasda bir-biri ilə əlaqəli və daim inkişaf edən mənzərəni idarə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Krogstrup, S. (2022). Signe Krogstrup: Perspectives on central bank mandates, instruments and policy trade-offs. April 26. <https://www.bis.org/review/r220426g.htm>
2. Tully, A. (2008). World: U.S. Panel Shows Divisions On IMF, World Bank.

- RadioFreeEurope/RadioLiberty. <https://www.rferl.org/a/1093473.html>
3. Hasanov, R. (2018). New Debt Policy in Azerbaijan: Hopes, Realities, Risks and Perspectives. © Center for Economic and Social Development. <http://hdl.handle.net/11540/8882>
 4. Nilsson Josef, Heijne Harald. (2021). Teachings from Japan's recent development and debt levels for sustainable growth. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1578998/FULLTEXT01.pdf>
 5. What are ESG Bonds? All You Need to Know. (2023). KnowESG. June 16. <https://www.knowesg.com/featured-article/what-are-esg-bonds-all-you-need-to-know>
 6. UN Secretary-General Calls on Financial Institutions to Support Developing Countries. (2010, August 9). Harvard International Law Journal. <https://journals.law.harvard.edu/ilj/2007/04/un-secretary-general-calls-on-financial-institutions-to-support-developing-countries/>
 7. The Power of Central Bank Balance Sheets. (n.d.). <https://www.imes.boj.or.jp/research/abstracts/english/me39-4.html>
 8. Domestic Debt and Economic Growth in India on JSTOR. (n.d.). www.jstor.org. <https://www.jstor.org/stable/4408051>
 9. Stelios Stylianidis and Kyriakos Souliotis. (2019). The impact of the long-lasting socioeconomic crisis in Greece.
 10. Blog: Blockchain – A promising technology for debt transparency. (n.d.). Commonwealth. <https://thecommonwealth.org/news/blog-blockchain-promising-technology-debt-transparency>
 11. Dynamic Roles of Digital Currency. An Exploration from Interactive Processes: Difference, Time, and Perspective. Guo, Xiaochun.
 12. Global Waves of the Debt: Causes and Consequences. (2010). <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/3771515756507371780050022019/original/DebtChapter1.pdf>

Göndərilib: 14.12.2023

Qəbul edilib: 22.01.2024